ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЗАНЯТЬ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Пасічник Вікторія, Ковцун Василь
Львівський державний університет фізичної культури

Аннотация

В статье рассмотрены принципы построения занятий по физическому воспитанию детей дошкольного возраста в контексте формирования комплексного развития личности. Представлены существующие в специальной литературе принципы, которые включают базовые, дидактические и специфические. Приведенные принципы являются исходными научно-практическими положениями, определяющими основные требования к построению, содержанию, методам и организации процесса физического воспитания, применение которых будет способствовать гармоничному развитию личности ребенка дошкольного возраста.

Ключевые слова: физическое воспитание, дошкольный возраст, комплексное развитие, принципы, личность.

Annotation

The article describes the principles of physical education classes in pre-school children in the context of the formation of the integrated development of the individual. Presented exist in the literature principles, which include basic, didactic and specific. These principles are the basic scientific and practical provisions defining the basic requirements for construction, content, methods and organization of the process of physical education, the implementation of which will contribute to the harmonious development of the personality of the child of preschool age.

Keywords: physical education, preschool age, complex development, principles, personality.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демократичні процеси, що відбуваються в державі, вимагають раціональної трансформації сучасної освіти, зокрема, її дошкільної ланки – як основи соціокультурного становлення особистості. У світлі вимог до сучасної освіти одним з найголовніших завдань є формування системи навчання і виховання, яка передбачає інтегрований освітній, оздоровчий і загальний виховний ефект, що є запорукою оптимального фізичного, інтелектуального, духовного розвитку дитини [3, 5, 6].

Дошкільний вік – це особливий період життя, коли відбувається створення базових компонентів формування особистості дитини дошкільника, базовий розвиток його особистісних «механізмів» поведінки, формування нових рухових, психомоторних, інтелектуальних та морфо-функціональних взаємозв'язків як вищої біологічної і соціальної єдності в діяльності людини як особистості [2, 3, 6].

На думку провідних вчених [5, 6, 8], саме фізичне виховання є особливим видом діяльності, що сприяє вихованню кращих фізичних, моральних, інтелектуальних, психічних якостей і пов'язаний з формуванням цілісної, гармонійної особистості та її здоров'я.

Дитина пізнає світ через рух, жодна навчальна дисципліна не має такого потенціалу для реалізації широкого комплексу педагогічних завдань, як фізичне виховання, що володіє потенційними можливостями бути представленим в якості одного з провідних стимулів гармонійного розвитку особистості.

Завдання дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні принципів побудови занять у фізичному вихованні дітей дошкільного віку в контексті формування комплексного розвитку особистості.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних літературних джерел, що стосуються проблематики дослідження.

Виклад основного матеріалу. Метою занять з фізичного виховання є залучення дітей до цінностей фізичної культури, розглядати яку необхідно в єдності складових компонентів: тілесного, інтелектуального і духовно-світоглядного. Тілесний компонент передбачає розвиток і корекцію фізичних кондицій дитини: гармонійного розвитку тіла, функціональних можливостей організму, фізичних якостей (витривалості, координації, сили, швидкості, гнучкості тощо). Інтелектуальний – спрямований на розвиток пізнавальних процесів засобами спеціально організованих фізичних вправ; оволодіння елементарними знаннями: техніки виконання різних рухів, анатомічної будови людини, правил гігієни, загартовування, збереження і зміцнення здоров'я; створення різнобічної бази рухових навичок; знайомство з різними видами фізкультурно-спортивної діяльності, правилами змагань. Духовно-світоглядний компонент передбачає цілеспрямоване формування у дітей навичок здорового способу життя, бажання і потреби в систематичних заняттях фізичними вправами для подальшої самореалізації в навчальній, спортивній і трудовій діяльності [11].

Комплексний розвиток особистості дитини дошкільного віку повинен розглядатися з позиції діяльнісного, синергетичного і антропологічного підходів.

Діяльнісний підхід передбачає розв'язування низки освітніх, оздоровчих і виховних завдань процесу фізичного виховання дітей дошкільного віку. Цей підхід заснований на єдності внутрішньої і зовнішньої діяльності. Діяльність – це спосіб буття людини, це її поведінка щодо задоволення різноманітних потреб, мотивів і цілей. Сутністю діяльнісного підходу є положення про розвиток особистості в процесі діяльності. Орієнтуючись на положення діяльнісного методологічного підходу можна стверджувати, що дієвим фізичне виховання є лише тоді, коли дитина включається у різноманітні види діяльності, в процесі якої оволодіває знаннями щодо фізичної культури, руховими уміннями і навичками [4]. Діяльність дитини є фактором фізичного, психічного і духовного формування, а основним видом діяльності дитини дошкільного віку є гра.

Ідея цілісності навчально-виховного процесу повинна реалізовуватися через синергетичний (з грецьк. «sinergia» – співпраця) підхід. Засновник науки «синергетики» Г. Хакен [13] визначив її як колективну взаємодію підсистем, які утворюють систему. Синергетика у даному контексті – спрямованість взаємодії усіх компонентів педагогічного впливу єдиній меті, що цілісно забезпечує реалізацію фізичного, морального, соціального і розумового потенціалу дитини. Урахування синергетичного підходу при організації навчально-виховного процесу дозволяє не лише сформувати цілісний підхід до навчання, а надає можливість формування цілісної особистості дитини.

Антропологічний підхід заснований на тому, що процес фізичного виховання повинен орієнтуватися на особистість дитини, як на мету виховання, визнаючи її як найвищу цінність суспільства, на яку спрямовано педагогічні впливи, що забезпечують умови для самореалізації і досягнення результатів у руховій, пізнавальній і творчій діяльності [4].

Професор Ю.К. Чернишенко пропонує інноваційний напрямок використання культурологічного підходу у фізичному вихованні дошкільнят в контексті формування гармонійної особистості:

- технологія освоєння дітьми фізкультурних знань і пов'язаних з ними умінь і навичок, що складають основу інтелектуальних цінностей фізичної культури;
- формування певного світогляду, усвідомленого в межах вікових можливостей відношення дитини до освоєння фізкультурних цінностей, розвитку її мотиваційно-потребової сфери, що традиційно ідентифікується з соціально-психологічними завданнями виховання фізичної культури людини [12].

Гармонійний розвиток особистості дошкільника в процесі занять фізичними вправами передбачає організацію занять з позиції єдності наведених методологічних підходів і при дотриманні комплексу принципів, які є складовою частиною методології і відображають загальні положення її змісту, розкривають логіку вирішення завдань і окреслюють головні правила їх реалізації.

У теорії фізичного виховання аналіз системи принципів займає важливе місце, оскільки він тісно пов'язаний з оптимізацією педагогічного процесу занять фізичними вправами. Вибір і реалізація доцільних принципів в організації навчально-виховного процесу значно підвищує його ефективність.

У контексті вищевикладеного слід дотримуватися базових, дидактичних і специфічних принципів, які є вихідними науково-практичними положеннями, що визначають основні вимоги до по-

будови, змісту, методів і організації процесу фізичного виховання.

Організація і проведення занять з дітьми повинна відбуватись з дотриманням базових принципів вітчизняної системи фізичного виховання, які реалізуються на всіх рівнях освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, а саме: гармонійного всебічного розвитку особистості, оздоровчої спрямованості, соціалізації особистості в процесі занять фізичними вправами. Наведені принципи включають компоненти соціальних факторів (культури, виховання, освіти), що забезпечує спрямований всебічний розвиток дитини [9, 10]. Стрижневим принципом при побудові занять у фізичному вихованні дітей є принцип гармонійного розвитку особистості, адже формування особистості дитини засобами фізичної культури забезпечується єдністю тілесного, інтелектуального та духовно-світоглядного компонентів. Принцип всебічного гармонійного розвитку вимагає забезпечувати зв'язок фізичної культури з іншими складовими розвитку особистості: моральним, інтелектуальним і естетичним. Реалізація принципу всебічного розвитку особистості особливо важлива на заняттях з дітьми, тому як виражає необхідність цілеспрямовано поєднувати різні сторони виховання. Не менше значення має гармонізація взаємин в групі і з навколишнім світом [9].

При проведенні занять фізичними вправами необхідно враховувати дидактичні принципи, які відображають закономірності педагогічного процесу (наочності, доступності та індивідуалізації, свідомості й активності, поступовості, систематичності, міцності і прогресування [10].

У світлі викладеного інтерес представляють специфічні принципи, до яких ми віднесли такі: «навантаження заради здоров'я», розвивального навчання, комплексного впливу, оптимальності та інтеграції.

Принцип «навантаження заради здоров'я» або принцип управління навантаженням [9]. Він є одним з найважливіших принципів оздоровлення і його не можна розуміти як мінімізацію навантаження, так як без певного напруження, без затрат зусиль неможна не тільки підвищити рівень психофізичного потенціалу, а й зберегти його. Заняття з фізичного виховання повинні, в першу чергу, оздоровлювати дітей, коригувати їх фізичний розвиток і, в той же час, сприяти підвищенню їх фізичної підготовленості.

Принцип розвивального навчання передбачає залучення дитини у різні види діяльності, а саме: в ігрову, рухову, пізнавальну і комунікативну. У розвивальному навчанні педагогічні впливи випереджають, стимулюють, спрямовують і прискорюють розвиток здібностей особистості дошкільника, який є повноцінним суб'єктом діяльності. Розвивальне навчання спрямоване на розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості дитини (єдності рухового, інтелектуального і соціально-психологічного компонентів) і відбувається в зоні її найближчого розвитку [6].

Принцип комплексного впливу відображає комплексність впливу на психофізичну сферу, функціональний стан, рухові здібності та інтелект [9]. При цьому слід зазначити, що фізичні навантаження на заняттях повинні бути спрямованої дії і нести відповідне дозування. Усвідомлене виконання рухових дій і контроль своїх м'язових відчуттів, отримання інформації про функціонування організму в умовах виконання різних фізичних вправ повинно сприяти збагаченню знаннями та підвищенню рівня усвідомленості занять, а відтак, і сприяти підвищенню інтелектуального потенціалу

Принцип оптимальності передбачає поміркованість, раціональність, відчуття міри у виборі й застосуванні методів, форм, засобів і самих педагогічних впливів навчально-виховного процесу [7]. У даному випадку це оптимальне поєднання в процесі фізичного виховання рухового і пізнавального компонентів для досягнення максимально можливого результату і задоволенні природної біологічної потреби дитини в рухах.

Принцип інтеграції. Сучасна педагогічна наука вважає інтеграцію одним з головних дидактичних принципів, який полягає в об'єднанні, взаємопроникненні і взаємодоповненні різних структурних компонентів навчально-виховного процесу у єдине ціле [1]. Як зазначає М.О. Правдов [8], інтеграція розуміється як процес, спрямований на досягнення цілісності та єдності у розвитку дитини дошкільного віку. Інтеграція рухової і пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку характеризується зближенням, об'єднанням в ціле, узгодженням змісту різних розділів базової програми навчання і виховання дітей у ДНЗ для досягнення внутрішньої (ціннісно-орієнтаційної) єдності. При цьому відзначаються упорядкування, структурування, велика ступінь цілісності програмного змісту, стійкість, стан гармонійної врівноваженості, упорядкованого функціонування різних частин освітнього процесу, певна ступінь його автономії та ефективності. Результатом інтеграції рухової і пізнавальної діяльності дітей виступає гармонійно розвинена особистість дошкільника. Доцільність реалізації принципу інтеграції пояснюється синкретичною природою дитини дошкільного віку. Для дітей дошкільного віку характерне домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації [1]. Синкретичність (з грецьк. synkretismos – сполучення, об'єднання) відображає наявність загальних витоків,

спільності у виборі засобів та методів впливу на дитину, які дають можливість одночасно розвивати рухову і розумову сферу [2]. Переваги принципу інтеграції: пожвавлює навчально-виховний процес і позбавляє від перевтоми.

На думку О.Г. Сайкіної [9] в силу того, що заняття з дітьми мають свої вузько-специфічні особливості, що відрізняють їх від занять з дорослими доцільно виділити додаткові специфічні принципи: ігрової та емоційної спрямованості, ініціативності й креативності.

Сутність принципу ігрової та емоційної спрямованості полягає у тому, що заняття з дітьми повинні бути цікавими, спонукати до активної діяльності, містити ігрові та змагальні моменти. Це полегшує процес запам'ятовування, надає навчально-виховному процесу привабливу форму, підвищує емоційний фон, викликаючи позитивні емоції.

Принцип ініціативності і творчості (креативності) передбачає цілеспрямовану роботу інструктора з фізичної культури по застосуванню нестандартних вправ, спеціальних завдань, творчих ігор, спрямованих на розвиток вигадки, творчої ініціативи, артистизму та уяви. При проведенні занять слід уникати методичних шаблонів, розвивати творчі здібності дітей, їх пізнавальну активність і мислення. Як вказують Л.Д. Глазиріна, В.О. Овсянкін [2] принцип креативності розкривається в самостійному створенні дитиною рухів на основі її рухового досвіду.

Принцип самореалізації через рухову діяльність обумовлює самоствердження дитини через змагальні моменти, показові виступи, сприяє розкутості, розвиває впевненість у своїх силах. Бажання дітей бути красивіше, сильніше, краще, прагнути до самовдосконалення.

Висновки. Розв'язання проблеми забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини у дошкільних навчальних закладах є актуальною проблемою, що викликає практичний інтерес. В умовах сучасної освіти перед фізичним вихованням, як основою забезпечення зміцнення здоров'я, повноцінного фізичного розвитку, рівня фізичної підготовленості, когнітивного та соціально-морального розвитку дітей висуваються нові завдання, які потребують компетентного використання принципів побудови занять. Знання наведених принципів і їх творче використання у навчальному процесі з фізичного виховання дошкільнят буде суттєво сприяти успішному навчанню рухів, формуванню фізичних якостей, оздоровленню дітей, їх інтелектуальному та соціально-моральному розвитку.

Література:

1. Гавриш Н.В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти / Н.В. Гавриш // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. – Д., 2011. – № 1 (1). – С. 16–20.
2. Глазырина Л.Д. Методика физического воспитания детей дошкольного возраста : пособие для педагогов дошк. учреждений / Л.Д. Глазырина, В.А. Овсянкин. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 175 с.
3. Дошкільне фізичне виховання дітей : [навч. посіб. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту] / Н.В. Москаленко, З.В. Анастасьєва, Т.В. Сичова, Н.Г. Лапшина. – Д. : Інновація, 2011. – 143 с.
4. Круцевич Т.Ю. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді : концептуальні підходи до розгляду / Т.Ю. Круцевич, О.А. Томенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 3. – С. 24–31.
5. Москаленко Н.В. Фізичне виховання молодших школярів : [монографія] / Наталія Василівна Москаленко. – Дніпропетровськ : Інновація, 2009. – 344 с.
6. Пангелова Н.Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання : [монографія] / Наталія Євгенівна Пангелова. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М., 2013. – 432 с.
7. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов : учеб. пособие для вузов / И.П. Подласый. – М. : ВЛАДОС-Пресс, 2004. – 365 с.
8. Правдов М.А. Интеграция двигательной и познавательной деятельности детей в дошкольном образовательном учреждении / М.А. Правдов, А.А. Антонов // Вестник БФУ им. И. Канта. – 2010. – № 5. – С. 108–114.
9. Сайкина Е.Г. Фитнес в модернизации физкультурного образования детей и подростков в современных социокультурных условиях : монография / Е.Г. Сайкина. – СПб. : Образование, 2008.– 301 с.
10. Теорія і методика фізичного виховання : в 2-х т. / за ред. Т.Ю Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2012. – Т. 1. – 423 с.
11. Фомина Н.А. Формирование физической культуры личности ребёнка-дошкольника в свете концепций детства / Н.А. Фомина // Медико-биологические и педагогические основы адаптации, спортивной деятельности и здорового образа жизни. – 2013. – Т. 1. – С. 426–429.
12. Чернышенко Ю.К. Инновационные направления развития системы физического воспитания детей дошкольного возраста / Ю.К. Чернышенко // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 3. – С. 54–58.
13. Haken, H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics / Hermann Haken. – Springer, 2004. – 758 p.